

חזק חזק ונתחזק

מים ראשונים: גם דף זה נכתב בעיצומה של מלחמת תשפ"ד, בתקווה גדולה שנחזק איש את רעהו ונתחזק כנגד הקמים עלינו לכלותינו.

וַיֵּרָא יוֹאֵב כִּי הִיָּתָה אֵלָיו פְּנֵי הַמִּלְחָמָה מִפְּנִים וּמֵאַחֵר וַיִּבְחַר מִכָּל בְּחוּרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲרֹךְ לְקִרְאֵת אָרֶם: וְאֵת יִתְרֵהָ עָם נָתַן בְּיַד אַבְשֵׁי אַחִיו וַיַּעֲרֹךְ לְקִרְאֵת בְּנֵי עַמּוֹן: וַיֹּאמֶר אֶם תִּחְזַק אָרֶם מִמֶּנִּי וְהִיָּתָה לִי לִישׁוּעָה וְאִם בְּנֵי עַמּוֹן יִחְזְקוּ מִמֶּנִּי וְהִלַּכְתִּי לְהוֹשִׁיעַ לָךְ: חֲזַק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמּוֹנוֹ וּבְעַד עַרְי אֱלֹהֵינוּ וְה' יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו: (שמואל ב י ט-יב).¹

פירוש מצודת דוד על הפסוק – מלחמה על העם, מלחמה על הבית

חזק ונתחזק - חזק אתה והעם אשר עמך וגם אנו נתחזק: בעד עמנו - שלא ילכו בשבי: ובעד ערי וגוי - שלא יכבשום האויב.²

אברבנאל שמואל ב פרק י – אנחנו נעשה המוטל עלינו

ואמנם אמרו אם תחזק ארם ממני והיית לי לישועה, ואם בני עמון יחזקו ממך והלכתי להושיע לך, יראה מאמר בטל,³ כי אולי יחזק ארם על יואב ויחזק עמון על אבישי ולא יוכל אחד מהם להושיע ולעזור את אחיו! ולכן אחשוב שיואב אמר לאבישי אחיו אם תחזק ארם ממני והיית אתה אבישי אחי לי לישועה כי תבוא לעוזרני, ואם בני עמון יחזקו ממך אלך אני להושיע לך ולעוזרך. ואם תאמר אולי יחזקו ארם עלי ועמון עליך? מפני החלוקה השלישית הזאת אמר עוד חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלקינו.⁴ ... רוצה לומר: אם יהיה טוב בעיני השם שיתחזקו על שנינו, אין לנו להרהר אחריו והוא יעשה כל אשר יחפוץ. אבל אנחנו נעשה המוטל עלינו להתחזק נגדם בעד עמנו שלא ילכו בשבי ובעד ערי אלקינו שלא יכבשום האויבים.⁵ ולזה אמר חזק ונתחזק. כי לנגד אבישי אמר "חזק" שיתחזק הוא במערכתו להילחם, ואמר "ונתחזק" על עצמו שילחם עם ארם. ושלא יסמכו על הנס אבל הם ישתדלו ויתחזקו ויהיו לאנשים.⁶

חומת אנך שמואל ב פרק י – כלל עצמו עם העם

חזק ונתחזק בעד עמנו. פירוש אמר לאבישי חזק אתה ונתחזק אנחנו. ומענוונותו לאבישי אמר חזק כי הוא העיקר. והוא יואב כלל עצמו עם העם ואמר ונתחזק.⁷

¹ כך במלחמה הקשה כנגד בני עמון שהשפילו את שליחי דוד ששלח לנחם את חנון מלך בני עמון על מות נחש אביו. ובאו הארמים לסייע לעמונים ומצא דוד את צבאו נלחם בשתי חזיתות: "פנים ואחור".

² המלחמה היא אמנם בשטח של בני עמון, היינו, מוחץ לגבולות ישראל, אבל היא מלחמה על העם "שלא ילכו בשבי" - לא רק החיילים הנלחמים, אלא גם האזרחים אם חו"ח לא ינצחו במלחמה ולא ירתיעו את האויב. המלחמה היא גם על הבית, על ערי ישראל "שלא יכבשום האויב". וכל זה בגין השפלת שליחי דוד ע"י גילוח חצי זקנם וקריעת מכנסייהם עד שנשארו מגולי שת. וכל זה על עם שהתורה מצווה לגביו: "וְקִרְבַּתְּ מוֹל בְּנֵי עַמּוֹן אֶל תִּצְרֶם וְאֶל תִּתְגַּר בָּם כִּי לֹא אֶתֶן מֵאֲרָץ בְּנֵי עַמּוֹן לָךְ יִרְשָׁה כִּי לִבְנֵי לוֹט נִתְּתִיָּה יִרְשָׁה" (דברים ב יט). אך הם הפרו את האפשרות של דוד קיום בשלום במשפחת אברהם (ומשפחת בית דוד). הרוצים להרחיב בסיפור הרקע של שליחת המנחמים של דוד לחנון, יעיינו במדרש תנחומא (בובר) וירא כה. ובמדרש במדבר רבה כא ה יש גם ביקורת על מעשה זה של דוד שהיה בבחינת "אל תהי צדיק הרבה". ראו דברינו [אל תהי צדיק הרבה](#) במגילת קהלת.

³ מאמר קשה, אמירה לא שלימה, לא סגורה, אינה מתייחסת לכל המצבים האפשריים כפי שהוא ממשיך ושואל.

⁴ ולכן לא הסתפק יואב באמירה שבפסוק יא: "אם תחזק ארם ממני והייתה לי לישועה ואם בני עמון יחזקו ממך והלכתי להושיע לך", והוסיף את האמירה בפסוק יב: "חזק ונתחזק בעד עמנו". אברבנאל עושה הפרדה בין שני פסוקים אלה. פסוק יב לא בא רק לחזק את פסוק יא. פסוק יב מתמודד בעיניים פקוחות ובאומץ לב על 'האפשרות השלישית' הגרועה. הוא יואב שר הצבא.

⁵ אברבנאל שואל שאלה פשוטה על דברי יואב לאבישי אחיו. ניחא, אם אחד מהם יתגבר על האויב בחזית שלו, פשיטא שיבוא לעזרת אחיו שבחזית השנייה. אבל מה עם האפשרות השלישית שארם יתגברו אל מול יואב וגם עמון אל מול אבישי ולא יוכלו לעזור זה לזה? על אפשרות זו אומר יואב: חזק ונתחזק. אם זה רצון הקב"ה – "אין לנו להרהר אחריו והוא יעשה כל אשר יחפוץ". אבל, "אבל אנחנו נעשה המוטל עלינו להתחזק נגדם בעד עמנו שלא ילכו בשבי ובעד ערי אלקינו שלא יכבשום האויבים". ומה עוד בחזק ונתחזק?

⁶ נחזק האחד את השני ולא נסמוך על ניסים. נעשה הכל בדרכי המלחמה ואם נזכה תבוא גם סייעתא דשמיא ואולי אפילו נס. ונזכור שלמילה נס יש משמעות כפולה: נס משמים, ונס המחנות, היינו הדגל והסמל ההולך בראש המחנה. ראו דברינו [אין בעל הנס מכיר בניסו](#) ביום העצמאות.

⁷ אולי כמוסיף על דברי אברבנאל, בא פירוש זה של החיד"א (רבי חיים יוסף אזולאי, ספרד, מרוקו ירושלים מאה 18) ומבקש לציין את ענוונותו של יואב שעיקר החזק בא ממנו ויקרן על שאר העם. ויואב יתחזק מאבישי אחיו ומתוך כך שלא יתנהג כמצביא

אִישׁ אֶת רַעְהוּ יַעֲזֹרוּ וְלֹאֲחֵיו יֹאמֶר חֲזֶק: (ישעיהו פרק מא פסוק ו).⁸

מלבי"ם ישעיהו פרק מא פסוק ו – בין אח לריע

איש את רעהו יעזרו. וחוף מזה יאמר לאחיו חזק גם כן אתה בעצמך ואל תסמוך על העזר, אך היה לבן חיל:⁹

צרו המור בראשית פרשת מקץ – אחי יוסף בירידתם למצרים

ועוד למה הזכיר בכאן אחי יוסף כי ידוע הוא.¹⁰ אבל זה הויכוח היה ביניהם בענין שלא רצו מקצתם לילך בטענה מספקת. כי אחר שכולם היו במכירה ראוי שיהיו כולם בעונש. או יקבלו כולם הבושה. או אולי איש את רעהו יעזרו אם יצטרכו לכך. וזה היה בעון הויכוח שהיה להם כשהיו אסורים כשאמר להם שלחו מכם אחד.¹¹

יפה תואר בראשית רבה ע טו – מלחמה דוחה שבת¹²

התשיעי:¹³ הסכמת ברית שלום אשר בזה "איש את רעהו יעזרו" ויעמדו כנגד אויבי ה', מה שאין כן כשיהיה ביניהם חילוק לבבות שהיא סיבה גדולה ליפול ביד אויביהם. וזו היתה סיבה גדולה למסירתנו ביד אויבינו בבית שני, על ידי המחלוקת שנפל בין כת הפרושים וכת הצדוקים, וכשצרו מלכי חשמונאי זה על זה, ובזמן הפריצים. ולהיות השלום מיוחד בנו בכשרותינו שמנו גוי אחד ועם אחד, ואמרו ז"ל [מכילתא יתרו בחודש ב]: "שה פזורה ישראל [ירמיה נ יז] - מה שה לוקה באחד מאבריו וכולם מרגישים, כן ישראל כשאחד בצער כולם מרגישים". ובשעת כישלונם נאמר [הושע י ב]: "חלק לבס עתה יאשמו". ולעתיד לבוא נאמר [יחזקאל לו יז]: "והיו לאחדים בידך".¹⁴ ועל זה אמר כאן מלחמה דוחה שבת, כי כשישראל בעצה אחת להילחם על אויביהם שהיא מלחמת

מתנשא ומנותק מהכוחות הלוחמים, אלא "כלל עצמו עם העם ואמר נתחזק". החיזוק הוא לא רק בין ראשי הצבא שמגבים האחד את השני, החיזוק בא גם ובעיקר מתוך מחנה הצבא עצמו, כאשר המפקד מחזק את חייליו, והם מחזקים אותו וכמובן האחד את השני. וכל זה הולך וגורר אותנו לפסוק השני שנרצה לדרוש גם בו מעט.

⁸ חז"ל שקבעו את פרק מא כהפטרת פרשת לך לך (מקדמה לשבת הבאה), פרשו את הפרק כולו על אברהם ומלחמתו בארבעת מלכי הצפון. זו המלחמה הראשונה בתולדות עמנו - רק הגיע אברהם "אל הארץ אשר אראך" והנה נכונה לו מלחמה להצלת לוט בן אחיו. ראו הפסוקים שם בתחילת הפרק: "מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן פעפר חרבנו פקש נדף קשתו: ירדפם יעבור שלום ארץ ברגליו לא יבוא": לפי פירוש זה, הפסוק מדבר על הכנות למלחמה של אותם מלכים. פרשני המקרא העמידו פסוק זה על עשיית פסלים לעבודה זרה אולי גם כהכנה למלחמה. בה בעת, לא נמנעו דרשים וחכמים להשתמש בפסוק זה כביטוי לעזרה הדדית במובן החיובי. ואגב, מצאנו גם במספר מקורות את הביטוי המשולב "ויאמרו איש אל אחיו חזק ונתחזק", למשל באברבנאל בהקדמה שלו לספר מלכים בתיאור הקשה של גירוש ספרד.

⁹ עוד מסביר שם מלבי"ם בביאור המילות, שב"דרך העולם" אדם מסייע יותר לאח מאשר לריע (לחבר), ואילו בפסוק נאמר ההפך: לחבר תעזור באופן מלא ודווקא לאח אל תיקח על עצמך את המשימות המוטלות עליו, אלא תחזק אותו שיהיה לבן חיל ולא "סמוך על העזר". נראה שיש כאן ניסיון להשוות את החבר שאינו קרוב משפחה עם קרובי המשפחה ולאזן בין שניהם. לעזור יותר למי שלא היית מוכן עד היום לעשות הכל בעבורו, ולחנך קצת את מי שמצפה שאתה ואחרים ידאגו לו, שייקח אחריות על עצמו ויצטרף למעגל העושים. רק כך תיתכן אחוה, רעות וערבות הדדיים אמיתיים. דברים דומים מצאנו בספר פלא יועץ (רבי אליעזר ב"ר יצחק פאפו, מאה 19 סרייבו בבוסניה) שרואה בפסוק: "איש את רעהו יעזור" השלמה של הציווי בתורה "ואהבת לרעך כמוך".

¹⁰ הפסוק אליו מכווין כאן צרו המור (רבי אברהם ב"ר יעקב סבע, ספרד מאה 15) הוא בראשית מב ג: "וירדו אחי יוסף עשרה לשבר ב"ר ממצרים".

¹¹ להוציא את בנימין (ויוסף כמובן), כל עשרת האחים בני יעקב יורדים למצרים כחטיבה אחת (אף אחד לא נשאר לסעוד את יעקב). כל זאת, בשל התחושה שמגיע להם עונש ומפני הבושה, אך גם מפני שבקשו האחים לעזור זה לזה "אם יצטרכו לכך". ואח"כ, כאשר יוסף מציע להם שאחד ישוחרר, הם נשארים שלושה ימים במאסר ומכירים באשמתם באומרים: "אבל אשמים אנחנו". ורק בשל התעקשותם וסירובו של כל אחד מהם להשתחרר ולהשאיר את השאר במאסר, מסביר צרו המור בהמשך פירושו שם, משנה יוסף את דעתו ומשלח את כולם (להוציא את שמעון). נראה שצרו המור מבקש למצוא נקודת זכות לאחי יוסף כבר בירידתם הראשונה למצרים, בעצם הליכתם קבוצה של עשרה אשר יעזרו (זאת הפעם) איש לאחיו. ראו דברינו [אבל אשמים אנחנו](#) בפרשת מקץ. ראו גם [הסיפור שלא סופר](#) בפרשת ויגש. ביום כיפור אחר כותלנו ובסליחות, קראנו את הפיוט על עשרה הרוגי מלכות (בגין מכירת יוסף), והרמב"ם במורה נבוכים חלק ג פרק מו מזכיר שחטאות המועדים הם תזכורת לחטא מכירת יוסף. והיום עינינו רואות את "איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק". חזק חזק ונתחזק.

¹² יפה תואר הוא פירוש על מדרש רבה שכתב רבי שמואל ב"ר יצחק יפה אשכנזי, טורקיה מאה 16. כאן הוא מבאר את מדרש בראשית רבה ע טו פרשת ויצא על צאצאיה של רחל ולא נשות יעקב שהן חזקות ואיתנות "כשתי קורות מפולשות מסוף העולם ועד סופו", וכל אחת מהן העמידה אנשים חשובים: "זו העמידה אלופים וזו העמידה אלופים, זו העמידה מלכים וזו העמידה מלכים, מזו עמדו הורגי אריות ומזו עמדו הורגי אריות, מזו עמדו נביאים ומזו עמדו נביאים, מזו עמדו שופטים ומזו עמדו שופטים, מזו עמדו מכבשי ארצות ומזו עמדו מכבשי ארצות, מזו עמדו מחלקי ארצות ומזו עמדו מחלקי ארצות, קרבן בנה של זו דוחה שבת, וקרבן בנה של זו דוחה שבת, מלחמת בנה של זו דוחה שבת, ומלחמת בנה של זו דוחה את השבת". נשאר לשואבי המים לשבץ את שמות האישים: יהושע, גדעון, דוד, יוסף, דניאל, עתניאל, שאול אליהו, שמשון וכו' במקומות המתאימים במדרש. אנו נתמקד בפירוש יפה תואר.

¹³ מספר תשע ברשימה של מה שהעמידו רחל ולאח, ראו בהערה הקודמת, היא המלחמה שדחתה את השבת.

¹⁴ עד כאן דבריו על השלום הפנימי כבסיס ל"גוי אחד ועם אחד" (בארץ, נוסף), בעתות רגיעה. ומכאן הוא מגיע ל"תשיעי" למלחמה שדוחה את השבת.

מצוה, ראוי שידחו שבת לקיים קיבוצם, על דרך [יומא פה ע"ב] חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.¹⁵

כלי יקר דברים פרשת דברים פרק א פסוק א – ואהבת אל מול ואהבת

כי בדרך הטבע אין הצלה מפני עקת אויב כי אם באחד משני דרכים או בשניהם כאחד, הן מצד השגחת ה' יתברך המציל לכל הדבקים בו אף אם אינן עצומים בטבע. מכל מקום כשהן מקיימין "ואהבת את ה' אלהיך" ... אז הוא מציל לכל הדבקים בו.¹⁶

הן מצד הטבע, כשהן מקיימין "ואהבת לרעך כמוך" אז איש את רעהו יעזורו. אף אם הם חוטאים וסר ה' מעליהם, מכל מקום יש להם קצת תקוה בדרך הטבע אם לא תתנגד להם המערכה.¹⁷

שו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן תנד – עליה לארץ¹⁸

... מצוה גדולה להשתדל אצל הממשלה ליתן רשות לקיבוץ אנשים לעלות. שזה ודאי תועלת גדולה בכמה ענינים ... לגוף העליה שתהיה חפשית ... לקיום המצות בכלל וביוחד למצות התלויות בארץ כי לא הורגלו בהם. ואם יהיו הרבה מישראל הכשרים איש את רעהו יעזורו וגו'.¹⁹

שו"ת צמח יהודה חלק ג סימן צ – שמחה ברבים²⁰

ורק אוסיף ברמז לבאר בענין עבודת ה' בשמחה, ככתוב: "עבדו את ה' בשמחה", שהיא יסוד בחסידות, והרמב"ם (סוף הלכות לולב) הרחיב לבאר שהיא "עבודה גדולה", ברור שככל שרבים משתתפים בה יותר תתכן שמחה גדולה יותר כי "איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמרו חזק". וקשה מאד לעבוד בשמחה יחידי אלא אם כן יש לו כוחות נפש איתנים וזכה לתבונה יתירה.²¹

¹⁵ יש קשר ברור בין ברית שלום פנימית המבוססת על "איש את רעהו יעזורו" ובין המלחמה באויב החיצוני הנשענת על "ולאחיו יאמר חזק". מלחמה דוחה את השבת (להלכה גם מלחמת הרשות שנפתחה באחד מימי השבוע, בוודאי מלחמות מצווה וחובה) משום שבה הציבור מאוחד. יפה תואר לוקח את הדין של היחיד "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה" (ראו דברינו [חלל עליו שבת אחת](#) בפרשת כי תשא) ומשליך אותו על הציבור כולו! ההיתר לחלל שבת במלחמה איננו נובע רק מדין פיקוח נפש (של ציבור, קל וחומר מיחיד), ולא רק בשל מלחמת חובה ככיבוש יריחו ע"י יהושע (מצאצאיה של רחל) שהיה בשבת (ירושלמי שבת א ח), אלא מהסברא של רבי שמעון בן מנסיא בגמרא יומא פה: "ושמרו בני ישראל את השבת – אמרה תורה: חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה". מלחמה של האומה בשבת כציבור מלוכד של "איש את רעהו יעזורו" – לא מלחמתם של יחידים – היא במטרה שהאומה בכללותה תזכה לשמור שבתות הרבה ברוח לב ובשמחה של אחדות. ועוד נזכה לשבתות הרבה כאלה.

¹⁶ זו הדרך האחת. ומה השנייה?

¹⁷ פירוש כלי יקר אינו מהסס להעמיד את "ואהבת לרעך כמוך" אל מול "ואהבת את ה' אלוהיך", הגם שאין הם שקולים. העדיפות היא כמובן לאהבת הקב"ה "המציל לכל הדבקים בו", גם אם "מצד הטבע", היינו בדרך הטבע, אין עם ישראל חזק. אבל מנגד, גם אם עם ישראל חוטא כלפי שמים, גם אם "הם חוטאים וסר ה' מעליהם", אבל מקיימים "ואהבת לרעך כמוך" ושומרים על לכידות חברתית ואחוות אחים, "יש להם קצת תקוה בדרך הטבע" (אם לא שתהיה כנגדם מערכה כבדה). אין פה איזון בין שני צידי המשוואה, אבל עצם העמדת "ואהבת לרעך כמוך" אל מול "ואהבת את ה' אלוהיך" – אף אם הם חוטאים וסר ה' מעליהם – היא אמירה מהדהדת. כלי יקר מן הסתם הכיר את פירוש רש"י, אבן עזרא, רד"ק ואחרים שהקשר המקומי של הפסוק "איש את רעהו יעזורו" בישיעהו הוא בעשיית פסל לעבודה זרה; ובכל זאת ואולי דווקא בגלל זאת, הוא מפרש מה שמפרש! ואנחנו נזכרים בשני הפסוקים מספר הושע: "הַבּוֹר עֲצָבִים אֶפְרָיִם הִנֵּחַ לוֹ" (הושע ד יז) וכן: "חֶלֶק לָבֶם עֵתָה יִאֲשְׁמוּ" (שם י ב). ומאמר מדרש ספרי במדבר פ"סקא מב: "אפילו ישראל עובדין עבודה זרה ושלום ביניהם כביכול אמר המקום אין השטן נוגע בהם, שנאמר: חבור עצבים אפרים הנח לו (הושע ד יז). אבל משנחלקו מה נאמר בהם? - חלק לבם עתה יאשמו (שם י ב)". ראו דברינו [בין דוד לדרור של דוד לדורו של אחאב](#).

¹⁸ רבי [אברהם בורנשטיין](#) אדמו"ר ומייסד חסידות סוכוטשוב, מאה 19. היה פעיל למען ארץ ישראל וניסה לרכוש אדמות לשם הקמת יישוב חסידי באזור ראש פינה ויסוד המעלה.

¹⁹ ובסימן תנה במכתב לאחד מהרבנים (מוהר"ר ישראל שליט"א, איננו יודעים מי הוא) הוא כותב: "בדבר קונטרסו הנחמד, עיינתי ... ונהנתי ממנו כי מעורר לבבות לחיבת ארץ הקודש בדברים טובים ומתוקים. ולדינא מה שכתב דאף לדעת ר' חיים שבתוספות [כתובות קי ע"ב], אם יעלו שם אלף מישראל איש את רעהו יעזורו ואת אחיו יאמר חזק לקיים מצות התלויות בארץ זה אפשר". ולגבי הצורך ברישיון מהמלכות (אז השלטון הטורקי), דעתו היא שוודאי עדיפה עליה ברישיון ובקבוצות גדולות על מנת לקיים "איש את רעהו יעזורו", אך הוא מוסיף שם שרשות כזו היא קשה וכל מי שיש לו רישיון אישי שיעלה ולא ימתין לקבוצה גדולה (ובתנאי שיש לו פרנסה). ואם נחזור אחורה לסימן תנד שם נראה שהוא משווה את מצוות יישוב ארץ ישראל למצוות ציצית. במצוות ציצית נפסק שהיא חובת האדם (ולא הבגד) אבל להלכה היא מחייבת רק כאשר האדם מניח על עצמו בגד של ארבע כנפות, ובכל זאת ב"עידנא דריתחא" (בשעת הכעס) נענשים על אי קיומה (מנחות מא). כך גם אם תאמר שמצוות יישוב ארץ ישראל איננה מצווה חיובית לקום מחור ולעזוב את הגולה ולעלות לארץ: "אך באם ישיג רשות מהממשלה לעלות שוב מצוה עליו לעלות ולהתיישב שמה. ובלבד שיתיישב שמה בתוך קיבוץ אנשים מישראל הכשרים". אולי כדאי לפני "עידנא דריתחא" ...

²⁰ הרב יהודה זרחיה [מרדכי ליב חיים] ב"ר שפטיה הלוי סגל, מאה 20 ארץ ישראל.

²¹ בהלכות לולב שנזכרות כאן הכוונה לתיאור שמחת בית השואבה, וזו תזכורת כואבת לשמחת תורה תשפ"ד שנקטעה באבחת חרבות בזול. וכשם שהצרה והאבל והתענית מאחדים ומשתפים בהם את הציבור כולו – ראו על צרת הציבור בגמרא תענית יא ע"א ובדברינו [צערם של ישראל](#) ביום הזכרון, כך יהי רצון שנזכה שוב לשמחות. צריך באמת "כוחות נפש איתנים" לשמוח בכלל, ולשמחת הפרט בפרט. אולי הערבות "שרבים משתתפים בה" היא שתיתן כוחות לשמחות שעוד יבואו בעתיד.

מסכת ברכות דף לב עמוד ב – ארבעה צריכים חיזוק²²

תנו רבנן: ארבעה צריכין חיזוק ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ. תורה ומעשים טובים מנין – שנאמר: "רק חזק ואמץ מאד לשמר ולעשות ככל התורה" (יהושע א ז). חזק – בתורה, ואמץ – במעשים טובים. תפילה מנין – שנאמר: "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'" (תהלים כז יד); דרך ארץ מנין – שנאמר: "חזק ונתחזק בעד עמנו וגוי"²³.

תהלים פרק כז – קוה אל ה', חזק ויאמץ לברך

לְדוֹד ה' אֹרֵי וְיִשְׁעֵי מִמִּי אֵיךָ ה' מְעוֹז חַיִּי מִמִּי אֶפְחָד: בְּקֶרֶב עָלֵי מְרַעִים לְאָכַל אֶת בְּשָׂרֵי צָרִי וְאֵיבֵי לִי הִמָּה כְּשָׁלוֹ וְנִפְלוֹ: אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה לֹא יִירָא לְבִי אִם תִּקּוּם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בּוֹטָח: אַחַת שְׁאֵלְתִי מֵאֵת ה' אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שְׁבֹתֵי בְּבֵית ה' כֹּל יְמֵי חַיֵּי לַחַזוֹת בְּנֶעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהִיכְלוֹ: ... וְעַתָּה יְרוּם רֵאשִׁי עַל אֵיבֵי סְבִיבוֹתַי וְאֲזַבְחָה בְּאֵהָלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אֲשִׁירָה וְאֲזַמְרָה לֵה': שְׁמַע ה' קוֹלִי אֶקְרָא וְחַנּוּנִי וְעֲנֵנִי: ... אֵל תַּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרִי כִי קָמוּ בִי עַדֵי שֶׁקֶר וַיִּפַּח חַמְסִ: לוֹלֵא הָאֲמַנְתִּי לְרֵאוֹת בְּטוֹב ה' בְּאַרְצֵי חַיִּים: קוּה אֵל ה' חֲזֵק וְיִאֲמָץ לְבָבְךָ וְקוּה אֵל ה':

חזק חזק ונתחזק
מחלקי המים

²² נסיים בדרשה על הפסוק בו פתחנו: "חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד ערי אלהינו".

²³ ארבעה דברים אלה: תורה, עשיית מעשים טובים, תפילה והנהגת דרך ארץ צריכים חיזוק והם גם שיחזקו אותנו. תורה, מעשים טובים ותפילה – פשיטא. ודרך ארץ היא גם המוכנות והנכונות להילחם על עמנו וערי אלהינו כיואב ואבישי שני שרי צבאות ישראל. ראו חידושי אגודת מהרש"א שם שחוזר ליחסי יואב ואבישי ולפירושים שראינו לעיל ומדגיש שמכל הארבעה, רק בדרך ארץ יש חיזוק כפול: "והכפיל לגבי דרך ארץ: חזק ונתחזק וגו' דעם אבישי אחיו ידבר יואב כן חזק אתה ונתחזק גם אני". בדרך ארץ יש חיזוק הדדי. ראו עוד בהערות הרב אלישיב על קטע זה בגמרא שמרחיב את "דרך ארץ" ל"כל מילי דעלמא" ומזכיר שוב את המאמר "אין סומכים על הנס". ועל אזכור פרק כז בתהלים כמוטיב התפילה, נזכרנו שהפסקנו לאומרו יום לפני פרוץ מלחמת תשפ"ד. אולי נמשיך עוד כמה ימים, כדלהלן.